

PG VIII TK 96/14

(P 56/14)

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY

W związku z pytaniem prawnym Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie, „czy art. 117 § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.) w zakresie, w jakim nakłada na osoby prawne ciężar prawny wykazania braku dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego i art. 103 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (D. U. z 2010 r., Nr 90, poz. 594 ze zm.) w zakresie, w jakim nakłada na osoby prawne ciężar prawny wykazania braku dostatecznych środków na poniesienie kosztów sądowych oraz czy obie te regulacje, w zakresie, w jakim nie przewidują procedury wezwania do uzupełnienia wniosku, gdy podane dane są niewystarczające dla oceny braku dostatecznych środków na poniesienie tych kosztów są zgodne z art. 32 ust. 1 Konstytucji i art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej?”

- na podstawie art. 56 pkt 5 w zw. z art. 82 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 1064 ze zm.) -

przedstawiam następujące stanowisko:

art. 117 § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jednolity: Dz. U z 2014 r., poz. 101 ze zm.) i art. 103 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jednolity: Dz. U z 2014 r., poz. 1025 ze zm.) są zgodne z art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 6 października 2014 r. (sygn. akt XV GC 1103/14) Sąd Rejonowy w dla m.st. Warszawy w Warszawie XV Wydział Gospodarczy (dalej: Sąd pytający) zwrócił się z pytaniem prawnym, czy art. 117 § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 101 ze zm., dalej: k.p.c.) oraz art. 103 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 1025 ze zm., dalej: u.k.s.c.) są zgodne z art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

Pytanie prawne przedstawione zostało w związku z następującym stanem faktycznym i prawnym.

Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie XV Wydział Gospodarczy wydał w dniu 18 grudnia 2013 r. nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym (sygn. akt XV GNC 7913/13) przeciwko Tiffany sp. z o.o. w Kielcach. Pozwana spółka wniosła sprzeciw od tego nakazu wraz z wnioskiem o zwolnienie od kosztów i ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Motywując ten wniosek, spółka powołała się na bardzo trudną sytuację majątkową.

Postanowieniem z dnia 4 lipca 2014 r. wniosek spółki o zwolnienie od kosztów i ustanowienie pełnomocnika z urzędu został oddalony przez referendarza sądowego. W uzasadnieniu postanowienia wskazano, że, w myśl art. 103 u.k.s.c., osoba prawna może domagać się zwolnienia od kosztów

jedynie wówczas, gdy wykaże, iż nie ma dostatecznych środków na ich uiszczenie, zaś zgodnie z art. 117 § 3 k.p.c., osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna, niezwolniona przez sąd od kosztów sądowych, może się domagać ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, jeżeli wykaże, że nie ma dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego. Warunkiem ubiegania się o zwolnienie od kosztów sądowych i ustanowienie pełnomocnika z urzędu jest przedstawienie dowodów dokumentujących sytuację majątkową wnioskodawcy, uzasadniających wnioski. Pozwana spółka nie przedstawiła zaś żadnych dowodów w tym zakresie, co musiało skutkować oddaleniem wniosku.

Na postanowienie to pozwana spółka wniosła skargę, podnosząc, że niekompletność argumentacji zawartej we wniosku była spowodowana brakiem profesjonalnego pełnomocnika. Nadto spółka dołączyła niektóre dokumenty dotyczące jej sytuacji majątkowej.

Rozpoznając skargę na orzeczenie referendarza sądowego, Sąd pytający stwierdził, że przedstawione dokumenty nie są wystarczające do oceny sytuacji majątkowej spółki i podjęcia uzasadnionej decyzji w przedmiocie złożonego wniosku. Jednocześnie, analizując przepisy regulujące zasady zwalniania osób prawnych od kosztów sądowych oraz ustanawiania dla takich osób adwokata lub radcy prawnego, Sąd pytający powziął wątpliwość co do ich zgodności – w określonym zakresie – z Konstytucją.

Zgodnie z *petitum* pytania prawnego, art. 117 § 3 k.p.c. wzbudza wątpliwości konstytucyjne Sądu pytającego „w zakresie, w jakim nakłada na osoby prawne ciężar prawny wykazania braku dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego”, art. 103 u.k.s.c. wątpliwości takie budzi „w zakresie, w jakim nakłada na osoby prawne ciężar prawny wykazania braku dostatecznych środków na poniesienie kosztów sądowych”, nadto zaś oba te przepisy wywołują wątpliwości „w zakresie, w jakim nie przewidują procedury wezwania do uzupełnienia wniosku, gdy

podane dane są niewystarczające dla oceny braku dostatecznych środków na poniesienie tych kosztów”.

Zdaniem Sądu pytającego, kwestionowane regulacje, jako zbyt rygorystyczne, godzą w konstytucyjne prawo do sądu „w aspekcie rzetelnego procesu i rzetelności procedury” oraz w zasadę równości stron w postępowaniu sądowym (art. 45 ust. 1 i art. 32 ust. 1 Konstytucji).

W szczególności, niezgodność zaskarżonych regulacji z konstytucyjną zasadą równości (Sąd pytający stawia te same zarzuty obu kwestionowanym przepisom) ma wynikać ze zróżnicowania sytuacji procesowej stron postępowania, uzależnionej od ich statusu prawnego, to jest od tego, czy dana strona jest osobą fizyczną czy osobą prawną. Sąd pytający podkreślił, że osoba fizyczna, występująca o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego czy o zwolnienie od kosztów sądowych, zobowiązana jest jedynie do złożenia oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku i źródłach utrzymania, bez konieczności przedkładania dokumentów potwierdzających te okoliczności. W przypadku zaś, gdy osoba fizyczna niełoży takiego oświadczenia, przewidziana jest procedura uzupełnienia jego braków (art. 130 k.p.c.). Sytuacja prawna osób prawnych jest w tym względzie całkowicie odmienna. Zaskarżone przepisy nakładają bowiem na nie obowiązek wykazania braku dostatecznych środków na poniesienie kosztów adwokata lub radcy prawnego oraz na uiszczenie kosztów sądowych poprzez przedstawienie dokumentujących to dowodów. Regulacja ta, zdaniem Sądu pytającego, jest przy tym „nietransparentna”, nie określa bowiem, jakie dokumenty i z jakiego okresu osoba prawna powinna w tym celu przedłożyć. Skutkiem zaś niewykazania przez osobę prawną braku dostatecznych środków, czy to na koszty sądowe czy na honorarium pełnomocnika, równoczesnego z wnioskiem w tym przedmiocie, jest jego oddalenie, bez możliwości uzupełnienia ewentualnych braków. W ocenie Sądu pytającego, takie zróżnicowanie statusu procesowego stron postępowania, w zakresie dotyczącym zwolnienia od kosztów sądowych czy

ustanowienia pełnomocnika, nie znajduje usprawiedliwienia, przez co narusza art. 32 ust. 1 Konstytucji.

Z kolei naruszenie przez kwestionowane regulacje art. 45 ust. 1 Konstytucji, w zakresie, w jakim gwarantuje on prawo do rzetelnego procesu, przejawia się, zdaniem Sądu pytającego, w braku procedury uzupełnienia dokumentów, w sytuacji, gdy złożone są niepełne bądź zachodzi potrzeba złożenia dodatkowych; nałożeniu na stronę będącą osobą prawną ciężaru udowodnienia dokumentami braku dostatecznych środków na pokrycie kosztów sądowych czy wynagrodzenia pełnomocnika już w pierwszym piśmie, bez wskazania, jakie dokumenty winna przedłożyć i za jaki okres; ustanowieniu rygorystycznej sankcji w postaci oddalenia wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych czy ustanowienie pełnomocnika w przypadku niewykazania już w tymże wniosku braku dostatecznych środków na pokrycie tych kosztów, względnie na poniesienie kosztów wynagrodzenia pełnomocnika.

Przedmiotem pytania prawnego Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie uczynił dwa przepisy: art. 117 § 3 k.p.c. oraz art. 103 u.k.s.c.

Pierwszy z tych przepisów, to jest art. 117 § 3 k.p.c., ma następującą treść:

„Art. 117. § 3. Osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna, której ustawa przyznaje zdolność sądową, niezwolniona przez sąd od kosztów sądowych, może się domagać ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, jeżeli wykaże, że nie ma dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego.”.

Z kolei drugi kwestionowany przepis, to jest art. 103 u.k.s.c., brzmi następująco:

„Art. 103. Sąd może przyznać zwolnienie od kosztów sądowych osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której ustawa

przyznaje zdolność prawną, jeżeli wykazała, że nie ma dostatecznych środków na ich uiszczenie.”.

Obu zaskarżonym przepisom Sąd pytający zarzucił naruszenie zasady równości, statutowanej w art. 32 ust. 1 Konstytucji, oraz prawa do rzetelnego procesu (prawa do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnej z wymogami sprawiedliwości i jawności), gwarantowanego przez art. 45 ust. 1 ustawy zasadniczej.

Zainicjowanie postępowania w niniejszej sprawie w trybie pytania prawnego obliguje w pierwszej kolejności do zbadania, czy pytanie to spełnia warunki wymagane do jego merytorycznego rozpoznania.

Zgodnie z art. 193 Konstytucji, każdy sąd może przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą, jeżeli od odpowiedzi na pytanie prawne zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed tym sądem. Pytanie prawne jest instytucją konkretnej kontroli konstytucyjności prawa. Kontrola ta przysługuje w związku ze stosowaniem danego aktu normatywnego w indywidualnej sprawie.

Warunkiem koniecznym rozpatrzenia przez Trybunał pytania prawnego jest jego ścisły związek z toczącym się postępowaniem w indywidualnej sprawie zawisłej przed sądem pytającym. Zwrócenie się do Trybunału z pytaniem prawnym jest możliwe od momentu wszczęcia postępowania sądowego aż do jego prawomocnego zakończenia. Jak stwierdził Trybunał Konstytucyjny w postanowieniu z dnia 11 lutego 2015 r., sygn. akt P 8/14 (OTK ZU nr 2/A/2015, poz. 20), z art. 193 Konstytucji wynikają materialne i formalne przesłanki skutecznego wniesienia przez sąd pytania prawnego (podobnie –

postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 czerwca 2015 r., sygn. akt P 72/15, OTK ZU nr 6/A/2015, poz. 88).

Jeśli chodzi o przesłankę materialną pytania prawnego, to wyznacza ona wiążący dla Trybunału zakres zaskarżenia zdeterminowany pojęciem przedmiotu i wzorca kontroli. Zgodnie z art. 193 Konstytucji, przedmiotem kontroli inicjowanej pytaniem prawnym może być przepis aktu normatywnego, który sąd zamierza uczynić podstawą prawną swojego rozstrzygnięcia, zaś wzorcem kontroli – przepis Konstytucji, ratyfikowanej umowy międzynarodowej lub ustawy. Przesłankę tę precyzuje dodatkowo art. 63 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 1064 ze zm.; dalej: ustawa o TK), z którego wynika, że nie jest wystarczające samo sformułowanie przez sąd zarzutu niekonstytucyjności, to jest zestawienie przedmiotu i wzorca kontroli, lecz dodatkowo konieczne jest „uzasadnienie zarzutu niezgodności przedmiotu kontroli ze wskazanym wzorcem kontroli, z powołaniem argumentów lub dowodów na jego poparcie”. Analiza pytania prawnego pozwala przyjąć, że Sąd pytający nie tylko wskazał przedmiot i wzorce kontroli, a tym samym sformułował zarzut niekonstytucyjności, ale też zarzut ten dostatecznie uzasadnił, czyniąc zadość przesłance materialnej.

Jeśli chodzi o przesłanki formalne pytania prawnego, wynikające z art. 193 Konstytucji, to są nimi przesłanka podmiotowa oraz przesłanka funkcjonalna.

Przesłanka podmiotowa oznacza, że z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego może wystąpić sąd, przez co należy rozumieć wszystkie sądy w znaczeniu konstytucyjnym. Trybunał Konstytucyjny w zakresie udzielania odpowiedzi na pytanie prawne pełni rolę subsydiarną wobec orzekania przez sądy w tym znaczeniu, że udziela odpowiedzi na pytanie prawne dopiero wówczas, gdy sąd, dokonując oceny konstytucyjności danego aktu normatywnego, dojdzie do przekonania, że nasuwają się wątpliwości co do

zgodności danego aktu (jego poszczególnych unormowań) z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową czy ustawą. Spełnienie tej przesłanki w niniejszej sprawie nie budzi wątpliwości.

Z kolei przesłanka funkcjonalna wymaga, aby kontrola konstytucyjności prawa przed Trybunałem Konstytucyjnym, zainicjowana przez sąd w trybie pytania prawnego, była związana z konkretną sprawą zawisłą przed sądem pytającym. Przesłanką funkcjonalną pytania prawnego jest zatem jego relewantność w stosunku do rozpatrywanej przez sąd konkretnej sprawy. Tym samym musi wystąpić i zostać potwierdzona zależność pomiędzy odpowiedzią na pytanie prawne a rozstrzygnięciem toczącej się przed sądem pytającym sprawy. Trybunał Konstytucyjny stoi na stanowisku, że obowiązek wykazania tej zależności spoczywa na sądzie pytającym (zob. postanowienia Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 29 marca 2000 r., sygn. akt P. 13/99, OTK ZU nr 2/2000, poz. 68; z dnia 27 kwietnia 2004 r., sygn. akt P 16/03, OTK ZU nr 4/A/2004, poz. 36; z dnia 26 lipca 2012 r., sygn. akt P 17/12, OTK ZU nr 7/A/2012, poz. 95).

Sąd pytający, uzasadniając tę przesłankę, wskazał, że od odpowiedzi na przedstawione pytanie prawne uzależnione jest rozstrzygnięcie zawisłej przed nim sprawy w dwóch aspektach. W aspekcie formalnym, bowiem od jej treści zależeć będzie decyzja o przyznaniu bądź odmowie przyznania pozwanej spółce zwolnienia od kosztów sądowych i pełnomocnika z urzędu, oraz w aspekcie merytorycznym, gdyż orzeczenie dotyczące powyższej kwestii incydentalnej będzie mieć znaczenie także dla ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy co do istoty, w zakresie odnoszącym się do postępowania dowodowego. Jakkolwiek uzasadnienie to jest dość lakoniczne, to jednak nie ulega wątpliwości, że odpowiedź na postawione przez Sąd pytanie będzie miała znaczenie przynajmniej dla kwestii zwolnienia strony od kosztów sądowych i ustanowienia dla niej pełnomocnika. Przewidziany w zaskarżonych przepisach obowiązek wykazania nieposiadania dostatecznych środków na opłacenie

kosztów sądowych, czy kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego, jest kwestią merytoryczną, nie formalną, i prowadzi do merytorycznego rozstrzygnięcia wniosku w tym przedmiocie, to jest do jego uwzględnienia albo oddalenia (por. A. Górski, L. Walentynowicz, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie. Komentarz praktyczny*, Oficyna, 2008, komentarz do art. 103, teza nr 5), i to wyłącznie na podstawie tych przepisów Sąd pytający zdecyduje o uwzględnieniu bądź oddaleniu rozpatrywanych wniosków. Wydaje się zatem, że przedstawione w niniejszej sprawie pytanie prawne spełnia także przesłankę funkcjonalną, co czyni je dopuszczalnym.

Art. 103 u.k.s.c. reguluje kwestie dotyczące zwolnienia od kosztów sądowych osób prawnych lub jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Zgodnie z tym przepisem, osoba prawna może uzyskać zwolnienie od kosztów sądowych o ile wykaże, że nie posiada dostatecznych środków na ich poniesienie. Oznacza to nałożenie na osobę prawną obowiązku wykazania trwałej niemożności uzyskania środków na uiszczenie kosztów sądowych (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2013 r., sygn. akt IV CZ 144/12, LEX nr 1293823). Realizacja tego obowiązku następuje poprzez przedstawienie stosownych dowodów, które pozwolą sądowi określić sytuację majątkową tej osoby prawnej.

Art. 117 § 3 k.p.c. przewiduje uprawnienie osoby prawnej lub innej jednostki organizacyjnej wyposażonej w zdolność sądową do domagania się ustanowienia wykwalifikowanego pełnomocnika. Podobnie jak w przypadku ubiegania się o zwolnienie od kosztów sądowych, podmioty te obowiązane są do wykazania, że nie mają dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego. We wniosku osoby prawnej o ustanowienie profesjonalnego pełnomocnika konieczne jest więc przedstawienie jej sytuacji finansowej i możliwości płatniczych oraz dowodów

potwierdzających opisany stan. Także w odniesieniu do tej regulacji ustawodawca nie sprecyzował sposobu wykazania – przez osobę prawną – braku dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia profesjonalnego pełnomocnika. Przy interpretacji tego przepisu wykorzystuje się więc dorobek doktryny i orzecznictwa odnoszący się do analogicznego uregulowania dotyczącego zwolnienia osób prawnych od kosztów sądowych.

Przyznanie osobie prawnej bezpłatnej pomocy prawnej, tak jak w przypadku osoby fizycznej, oprócz obowiązku wykazania niemożności pokrycia kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego, uzależnione jest dodatkowo od przesłanki potrzeby udziału pełnomocnika z urzędu w postępowaniu, o czym decyduje sąd na podstawie okoliczności konkretnej sprawy (art. 117 § 5 k.p.c.).

Wzorcem kontroli zaskarżonych przepisów Sąd pytający uczynił w pierwszej kolejności art. 45 ust. 1 Konstytucji, zgodnie z którym każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd. Przepis ten wyraża jedno z fundamentalnych praw demokratycznego państwa prawnego – prawo do sądu, które gwarantuje każdemu obronę jego interesów przed niezawisłym organem kierującym się wyłącznie obowiązującym w państwie prawem (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 marca 2002 r., sygn. akt P 9/01, OTK ZU nr 2/A/2002, poz. 14).

W związku z tym przypomnieć należy, iż w świetle ustabilizowanego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na prawo to składają się w szczególności: prawo dostępu do sądu, to jest prawo uruchomienia procedury przed sądem – organem o określonej charakterystyce (niezależnym, bezstronnym i niezawisłym), prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości, jawności i dwuinstancyjności, prawo do wyroku sądowego, to jest uzyskania wiążącego

rozstrzygnięcia sprawy przez sąd, oraz prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę, z czym wiąże się status arbitra, któremu należy zapewnić odpowiedni standard niezależności i niezawisłości (por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 9 czerwca 1998 r., sygn. akt K. 28/97, OTK ZU nr 4/1998, poz. 50; z dnia 11 czerwca 2002 r., sygn. akt SK 5/02, OTK ZU nr 4/A/2002, poz. 41 oraz z dnia 24 października 2007 r., sygn. akt SK 7/06, OTK ZU nr 9/A/2007, poz. 108).

Jak podkreślał Trybunał Konstytucyjny, warunkiem koniecznym i podstawowym umożliwienia jednostce realizacji prawa wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji jest zapewnienie jej dostępu do sądu, rozumianego jako możliwość uruchomienia stosownej procedury jurysdykcyjnej. Dopiero po przekroczeniu tego progu, doniosłości nabierają pozostałe elementy składowe prawa do sądu (por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 24 października 2007 r., sygn. akt SK 7/06, *op. cit.*; z dnia 21 lipca 2009 r., sygn. akt K 7/09, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 113; z dnia 15 kwietnia 2014 r., sygn. akt SK 12/13, OTK ZU nr 4/A/2014, poz. 41).

Pamiętać należy jednak także, iż w państwie prawnym prawo do sądu nie powinno być rozumiane jedynie formalnie, jako dostępność drogi sądowej, lecz i materialnie, jako możliwość prawnie skutecznej ochrony praw na drodze sądowej. Trybunał Konstytucyjny podkreślał bowiem, że do istoty konstytucyjnego prawa do sądu należy sprawiedliwość proceduralna, albowiem prawo do sądu bez zachowania standardu rzetelności postępowania byłoby prawem fasadowym. W orzecznictwie Trybunału przyjęto, że wspólnym jądrem różnych koncepcji sprawiedliwości proceduralnej są: możliwość bycia wysłuchanym, ujawnianie w czytelny sposób motywów rozstrzygnięcia, w stopniu umożliwiającym weryfikację sposobu myślenia sądu, a więc unikania dowolności czy wręcz arbitralności w działaniu sądu, oraz zapewnienie przewidywalności dla uczestnika postępowania, przez odpowiednią spójność i wewnętrzną logikę mechanizmów, którym jest poddany (por. wyroki

Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 16 stycznia 2006 r., sygn. akt SK 30/05, OTK ZU nr 1/A/2006, poz. 2 i z dnia 26 lutego 2008 r., sygn. akt SK 89/06, OTK ZU nr 1/A/2008, poz. 7).

Zakres konstytucyjnego prawa do sądu jest wyznaczany przez pojęcie „sprawy”. W orzecznictwie przyjmuje się szerokie rozumienie tego terminu, interpretowanego – zgodnie z ogólnymi regułami wykładni pojęć konstytucyjnych – w sposób autonomiczny. Ustalając znaczenie tego terminu, Trybunał Konstytucyjny wyraził pogląd, że urzeczywistnienie konstytucyjnych gwarancji prawa do sądu obejmuje „wszelkie sytuacje – bez względu na szczegółowe regulacje proceduralne, w których pojawia się konieczność rozstrzygnięcia o prawach danego podmiotu (w relacji do innych równorzędnych podmiotów lub w relacji do władzy publicznej) – a jednocześnie natura tych stosunków prawnych wyklucza arbitralność rozstrzygnięcia o sytuacji prawnej podmiotu przez drugą stronę tego stosunku” (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 marca 2006 r., sygn. akt SK 4/05, OTK ZU nr 3/A/2006, poz. 29). Należy podkreślić, że konstytucyjne pojęcie sprawy odnosi się nie tylko do wąsko rozumianego postępowania głównego, lecz może dotyczyć także innego postępowania, w którym sąd rozstrzyga o prawach i obowiązkach danego podmiotu. W sprawie o sygnaturze akt SK 20/11 (wyrok z dnia 30 października 2012 r., OTK ZU nr 9/A/2012, poz. 110) Trybunał Konstytucyjny uznał, że „sprawą” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji jest orzekanie w przedmiocie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej stronie z urzędu. W świetle powyższego nie może być zatem wątpliwości, że postępowanie incydentalne w przedmiocie zwolnienia od kosztów sądowych i ustanowienia pełnomocnika z urzędu, na gruncie którego Sąd pytający wywiódł pytanie prawne, także mieści się w zakresie pojęcia „sprawa”.

Dla oceny zarzutów zawartych w *petitum* rozpoznawanego pytania prawnego, a tym samym oceny konstytucyjności zaskarżonych regulacji, zasadnicze znaczenie ma drugi, spośród wymienionych wcześniej, element

prawa do sądu, tj. prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności.

Zdaniem Sądu pytającego, zaskarżone regulacje nie gwarantują ich adresatom prawa do sprawiedliwej procedury z dwóch powodów. Po pierwsze, z tego powodu, że nakładają na osoby prawne, ubiegające się o zwolnienie od kosztów sądowych oraz o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, ciężar prawny wykazania braku dostatecznych środków na poniesienie kosztów sądowych oraz na pokrycie kosztów wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu, nie wskazując przy tym, jakie dowody należy w tym celu przedstawić, aby uzyskać pożądane przez siebie rozstrzygnięcie sądu. Po drugie, dlatego że nie przewidują procedury wezwania do uzupełnienia wniosku w tym przedmiocie w sytuacji, gdy podane dane są niewystarczające dla dokonania oceny sytuacji finansowej wnioskodawcy, co automatycznie skutkuje koniecznością oddalenia wniosku. Takie ukształtowanie regulacji dotyczącej zwalniania osób prawnych od kosztów sądowych i ustanawiania dla nich pełnomocnika z urzędu może prowadzić, w ocenie Sądu pytającego, do ograniczenia czy nawet zamknięcia tym podmiotom dostępu do sądu ze względu na barierę ekonomiczną.

W związku z tak sformułowanymi zarzutami podkreślić należy, iż Trybunał Konstytucyjny wypowiedział się już na temat wpływu kosztów postępowania na prawo do sądu, wyrażone w art. 45 ust. 1 Konstytucji. Z wypowiedzi tych wynika, że dla realizacji konstytucyjnego prawa do sądu regulacja kosztów postępowania sądowego ma istotne znaczenie. Koszty sądowe są bowiem tradycyjnie uznanym instrumentem polityki państwa służącym regulowaniu relacji stron stosunków procesowych oraz stymulowaniu decyzji jednostek dotyczących prowadzenia swoich interesów i doboru środków ich ochrony. Trybunał podkreślił, że Konstytucja nie zakazuje wprowadzenia zasady odpłatności postępowania sądowego, wyklucza jednak ustanawianie barier ekonomicznych w postaci nadmiernych kosztów postępowania. Zbyt wysokie koszty postępowania sądowego stanowią istotne ograniczenie dostępu

do sądu i mogą uniemożliwiać jednostce dochodzenie praw na drodze sądowej (zob. wyrok TK z dnia 12 września 2006 r., sygn. akt SK 21/05, OTK ZU nr 8/A/2006, poz. 103). Jednakże, jak stwierdził Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 17 listopada 2008 r., sygn. akt SK 33/07 (OTK ZU nr 9/A/2008, poz. 154), „ograniczenia tego nie można utożsamiać z samym istnieniem obowiązku ponoszenia określonych opłat i kosztów sądowych. O ograniczeniu dostępności do sądu przez bariery ekonomiczne można mówić dopiero w wypadku nadmiernie wysokiego ryzyka ekonomicznego, wywołanego nieprawidłowymi zasadami, wedle których kształtuje się obowiązek ponoszenia kosztów postępowania, zwłaszcza nadmiernie wygórowanym poziomem kosztów. Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wypowiadał się, że istnienie ograniczeń w zakresie zwalniania od kosztów nie jest równoznaczne z przekreśleniem samego prawa do sądu, jeśli te ograniczenia mieszczą się w granicach określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Granice regulacyjnej swobody ustawodawcy w tym zakresie są wyznaczone przez zasadę proporcjonalności, wyrażoną w tym przepisie. Zarówno podczas stanowienia zasad ponoszenia kosztów procesu, jak i przy określaniu ich poziomu konieczne jest wyważanie sprzecznych interesów różnych podmiotów, a także udzielenie ochrony interesowi publicznemu. Nie można także np. nie dostrzegać znaczenia sposobu regulacji instytucji kosztów postępowania dla eliminowania piniactwa, co mieści się w klauzuli porządku publicznego. Trybunał wskazywał na uwzględnienie takiego kryterium przy określaniu zasad i poziomu obciążania kosztami postępowania sądowego.”.

Z kolei, w wyroku z dnia 29 sierpnia 2006 r., sygn. akt SK 23/05 (OTK ZU nr 8/A/2006, poz. 94), Trybunał Konstytucyjny wyraził pogląd, że „pomoc państwa dla strony, która nie jest w stanie ponieść kosztów profesjonalnej pomocy prawnej, jest istotna z uwagi na zapewnienie realizacji prawa do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy przez sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji). Dostęp do sądu musi być zagwarantowany z uwzględnieniem konstytucyjnej

zasady równości wobec prawa, która zakazuje dyskryminowania z jakiegokolwiek przyczyny, w tym z przyczyny majątkowej. Jak zwraca się uwagę w piśmiennictwie, pomoc prawna na gruncie Konstytucji może być traktowana również jako element realizacji prawa do zabezpieczenia społecznego wynikającego z art. 67 Konstytucji. Jako formę realizacji tego prawa ustawodawca może potraktować również pomoc prawną (zob. G. Rząsa, *Konstytucyjne aspekty pomocy prawnej udzielanej osobom ubogim*, "Przegląd Legislacyjny", z. 3-4/2005)". Trybunał Konstytucyjny podkreślił przy tym, że problem pomocy prawnej dla osób ubogich ma rangę konstytucyjną oraz rangę wynikającą z wiążących Polskę międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka. Potrzeba udziału w postępowaniu wykwalifikowanego pełnomocnika procesowego, jako niezbędna przesłanka jego ustanowienia dla strony zwolnionej od kosztów, podlega jednak swobodnej ocenie sądu.

Przechodząc do zarzutów sformułowanych w pytaniu prawnym w niniejszej sprawie, należy na wstępie zauważyć, że, ze względu na analogiczność zaskarżonych uregulowań w zakresie obowiązku wykazania braku dostatecznych środków na pokrycie kosztów sądowych i poniesienie kosztów wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu, argumentacja Sądu pytającego, mająca dowodzić niekonstytucyjności owych uregulowań, jest tożsama i wspólna dla obu kwestionowanych przepisów. W związku z tym analiza ich konstytucyjności również może być dokonana łącznie.

Jak wspomniano wcześniej, pierwszy z zarzutów dotyczy nałożenia na osoby prawne, ubiegające się o zwolnienie od kosztów sądowych bądź domagające się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, obowiązku wykazania braku dostatecznych środków na opłacenie kosztów sądowych czy wynagrodzenia pełnomocnika – bez określenia, jakimi dokumentami powinny okoliczność tę udowodnić.

Odnosząc się do powyższego, należy stwierdzić, że wniosek w przedmiocie zwolnienia od kosztów sądowych czy o ustanowienie

pełnomocnika z urzędu jest pismem procesowym, musi więc niewątpliwie spełniać ogólne wymogi określone w art. 126 k.p.c. (zob. W. Gawrylczyk, *Zwolnienie osób prawnych od kosztów sądowych w sprawach cywilnych – stan prawny obecny i projektowany*, Monitor Prawniczy 2005, nr 6, str. 292).

W związku z tym, jak zauważa Katarzyna Gonera, „[n]ależy (...) stosować do takiego wniosku art. 126 § 1 pkt 3 k.p.c., zgodnie z którym każde pismo procesowe powinno zawierać osnovę wniosku lub oświadczenia oraz dowody na poparcie przytoczonych okoliczności. Obowiązek udowodnienia faktu braku dostatecznych środków na uiszczenie kosztów, czyli przedstawienia dowodów uzasadniających twierdzenie o braku tych środków, spoczywa na stronie. Jeżeli wraz z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych osoba prawna nie przedstawi żadnych faktów świadczących o braku środków na uiszczenie kosztów i nie złoży jakiegokolwiek dowodu na potwierdzenie tezy o braku dostatecznych środków na uiszczenie kosztów ani nie poda jakichkolwiek informacji uzasadniających ten wniosek, przewodniczący powinien, na podstawie art. 130 § 1 k.p.c. w związku z art. 126 § 1 pkt 3 k.p.c., wezwać ją do uzupełnienia braków formalnych wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych w terminie tygodniowym pod rygorem zwrotu wniosku. Jeżeli braki formalne wniosku - w postaci przedstawienia faktów i dowodów potwierdzających tezę o braku środków na uiszczenie kosztów - nie zostaną uzupełnione, przewodniczący powinien zwrócić wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych na podstawie art. 130 § 2 k.p.c. (...).

Art. 103 (ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych – *przyp. wł.*) nie wskazuje, w jaki sposób ubiegająca się o zwolnienie od kosztów sądowych osoba prawna powinna wykazać, że nie ma dostatecznych środków na uiszczenie tych kosztów. Należy więc przyjąć, że może tego dokonać przedstawiając jakiekolwiek dokumenty, które pozwalają określić jej sytuację majątkową.

Nie jest wystarczające, tak jak ma to miejsce w razie ubiegania się o zwolnienie od kosztów sądowych przez osobę fizyczną (art. 102 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych), złożenie przez osobę prawną tylko oświadczenia obejmującego nawet szczegółowe dane co do jej stanu majątkowego. Sąd nie może jednak nie wziąć pod uwagę takiego oświadczenia, złożonego przez osoby uprawnione do reprezentowania osoby prawnej, jeżeli przedstawione zostały jednocześnie dokumenty dotyczące jej sytuacji majątkowej i w ich świetle można dokonać oceny złożonego oświadczenia i ustalić, czy podmiot ubiegający się o zwolnienie od kosztów sądowych ma dostateczne środki na ich uiszczenie, czy ich nie ma. W związku z istotnymi zmianami stanu prawnego teza postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 1976 r. (I CZ 96/76), straciła aktualność w zakresie, w jakim przyjęto w niej obowiązek sądu (przewodniczącego) żądania od osoby prawnej odpowiednich dowodów, które miałyby być szczegółowo wymienione w zarządzeniu wzywającym o uzupełnienie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych. Zarządzenie przewodniczącego wzywające do złożenia dowodów uzasadniających wnioski o zwolnienie od kosztów sądowych nie powinno szczegółowo ich wymieniać” (*Komentarz do ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2012, str. 541 i nast.).

Powyższy pogląd jest zgodny z linią orzecniczą sądów. W uzasadnieniu powołanego wyżej postanowienia z dnia 18 stycznia 2013 r., w sprawie IV CZ 144/12, Sąd Najwyższy wskazał, iż, zgodnie z art. 103 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, sąd może przyznać zwolnienie od kosztów sądowych osobie prawnej, jeżeli wykazała, że nie ma dostatecznych środków na ich uiszczenie. Oznacza to nałożenie na osobę prawną obowiązku wykazania trwałej niemożności uzyskania środków na uiszczenie kosztów sądowych. Realizacja tego obowiązku następuje poprzez przedstawienie dokumentów, które pozwolą określić sytuację majątkową tej osoby prawnej, zaś ich rodzaj

zależy od rodzaju i charakteru osoby prawnej ubiegającej się o zwolnienie. Ocenie sądu podlegają zatem dowody przedstawione przez stronę, zaś obowiązek przewodniczącego wezwania do uzupełnienia braków formalnych wniosku na podstawie art. 130 § 1 k.p.c. poprzez złożenie dokumentów aktualizuje się jedynie w sytuacji, gdy osoba prawna nie wskaże jakichkolwiek informacji uzasadniających wniosek. Nie odnosi się on natomiast do sytuacji, w których przedstawione dowody nie uzasadniają, w ocenie sądu orzekającego, uwzględnienia wniosku osoby prawnej o zwolnienie od kosztów sądowych (zob. także np.: postanowienie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 4 lutego 2013 r., sygn. akt III APz 3/13, LEX nr 1259744; postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 9 października 2014 r., sygn. akt I ACz 1692/14, LEX nr 1587235; postanowienie Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 3 grudnia 2014 r., sygn. akt I ACz 2005/14, LEX nr 1587282 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2015 r., sygn. akt I CZ 31/15, LEX nr 1666014). W orzecznictwie przyjmuje się, że do wykazania braku dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego mogą posłużyć wszelkie dokumenty, które obrazują sytuację majątkową osoby prawnej, takie jak: bilans roczny; sprawozdanie finansowe; wyciągi z kont bankowych; raporty kasowe; deklaracje podatkowe; umowy kredytowe i pisma banku oceniające zdolność kredytową; dokumenty stwierdzające obciążenie nieruchomości hipoteką, a ruchomości zastawem; dokumenty stwierdzające wysokość zobowiązań (zob. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 19 lipca 2013 r., sygn. akt I ACz 1173/13, LEX nr 1342336).

Pomimo iż zaskarżone przepisy posługują się pojęciem nieostrym, jakim jest „brak dostatecznych środków”, i nie wskazują, w jaki sposób adresaci tych norm powinni ową niemożność pokrycia kosztów udowodnić, nie można zgodzić się z zarzutem Sądu pytającego, że taka konstrukcja zakwestionowanych przepisów jest „nietransparentna” i „narusza prawo do

rzetelnego procesu w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji”. Praktyka sądowa wypracowała bowiem pewne kryteria i wymagania przydatne przy rozstrzygnięciu wniosków o zwolnienie od kosztów sądowych czy o ustanowienie profesjonalnego pełnomocnika z urzędu. Określenie przez ustawodawcę katalogu dokumentów, które osoba prawna powinna w takiej sytuacji przedłożyć, jest praktycznie niemożliwe, jeśli wziąć pod uwagę różnorodność i specyfikę tego rodzaju podmiotów. Jest oczywiste, że rodzaj tych dokumentów musi odpowiadać charakterystyce konkretnej osoby prawnej i rodzajowi prowadzonej przez nią działalności. Należy zwrócić uwagę, że osoby prawne, w szczególności przedsiębiorcy, z natury uczestniczą w obrocie gospodarczym i na bieżąco mają kontakt z przepisami regulującymi ów obrót, jak też są uczestnikami, wynikających z tego obrotu, sporów sądowych. W związku z tym nie można twierdzić, że zobowiązanie – w związku z ubieganiem się o zwolnienie od kosztów sądowych czy o ustanowienie pełnomocnika z urzędu – do rzetelnego przedstawienia swojej sytuacji majątkowej i finansowej stanowi dla tych podmiotów nadmierny ciężar, ograniczający konstytucyjne prawo do sądu. Zgodzić się bowiem wypada w tym względzie z poglądem, że „od osoby prawnej, zwłaszcza przedsiębiorcy jako uczestnika obrotu gospodarczego, można wymagać odpowiedniego opracowania wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, łącznie z wykazaniem okoliczności stanowiących podstawę do zwolnienia” (K. Gonera, *Ustawa o kosztach sądowych...*, op. cit., str. 543).

Odpłatność wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych jest w Polsce zasadą, dlatego instytucja zwolnienia od kosztów sądowych ma charakter wyjątkowy. Może być ona stosowana w sytuacjach wyjątkowych, gdy istnieją uzasadnione powody do przerwania ciężaru tych kosztów na współobywateli. Z ich bowiem środków pochodzą dochody budżetu państwa, z których pokrywa się koszty sądowe w razie przegrania sporu przez osobę zwolnioną od tych kosztów. Opłaty sądowe stanowią rodzaj danin publicznych. Zwolnienie od tego rodzaju danin stanowi odstępstwo od konstytucyjnego

obowiązku ich powszechnego i równego ponoszenia, wynikającego z art. 84 Konstytucji RP (zob. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 26 lipca 2013 r., sygn. akt I ACz 483/13, LEX nr 1350420). W związku z powyższym, określając przesłanki zwolnienia od kosztów sądowych, ustawodawca jest uprawniony także do ustalenia jego warunków i nałożenia określonych obowiązków na podmioty ubiegające się o możliwość skorzystania z dobrodziejstwa tej instytucji. Podobne uwagi odnieść trzeba do pomocy państwa w zakresie bezpłatnej pomocy prawnej świadczonej z urzędu, która wszak także ma charakter wyjątkowy i nie może prowadzić do przejmowania przez państwo obowiązku obsługi prawnej wszystkich osób prawnych, które się o to zwrócą.

Drugi zarzut, który stawia Sąd pytający zaskarżonym regulacjom w kontekście naruszenia sprawiedliwości proceduralnej, wynika z tego, że nie przewidują one procedury wezwania do uzupełnienia wniosku o zwolnienie od kosztów lub ustanowienie profesjonalnego pełnomocnika w sytuacji, gdy podane pierwotnie dane są niewystarczające dla dokonania oceny sytuacji finansowej wnioskodawcy, czego skutkiem jest oddalenie wniosku.

Jak już wskazano w niniejszym stanowisku, wniosek osoby prawnej o zwolnienie od kosztów sądowych czy o ustanowienie pełnomocnika z urzędu jest pismem procesowym, które inicjuje postępowanie incydentalne, podlegające merytorycznemu rozstrzygnięciu przez sąd. Kwestia wykazania określonej w zaskarżonych przepisach przesłanki braku dostatecznych środków na uiszczenie kosztów sądowych czy pokrycie kosztów wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu wiąże się z procesowym zagadnieniem gromadzenia materiału (faktów i dowodów), który stanowi podstawę merytorycznego rozstrzygnięcia. Odnosi się więc do sfery regulowanej przepisami o postępowaniu dowodowym (art. 227-234 k.p.c.), dlatego też niewystarczające udokumentowanie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych czy o ustanowienie profesjonalnego pełnomocnika skutkuje jego oddaleniem, a nie

zwrotem bądź wezwaniem do uzupełnienia przedstawionych dowodów. Stanowi to konsekwencję przyjętego w Polsce kontradyktoryjnego modelu postępowania w sprawach cywilnych. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 grudnia 1996 r., sygn. akt I CKU 45/96 (OSNC 1997/6-7/76), „[p]rzy rozpoznawaniu sprawy na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego, zmienionych ustawą z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189), rzeczą sądu nie jest zarządzenie dochodzeń w celu uzupełnienia lub wyjaśnienia twierdzeń stron i wykrycia środków dowodowych pozwalających na ich udowodnienie ani też sąd nie jest zobowiązany do przeprowadzenia z urzędu dowodów zmierzających do wyjaśnienia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy (art. 232 k.p.c.). Obowiązek przedstawienia dowodów spoczywa na stronach (art. 3 k.p.c.), a ciężar udowodnienia faktów mających dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie (art. 227 k.p.c.) spoczywa na stronie, która z faktów tych wywodzi skutki prawne (art. 6 k.c.)”.

Jak wynika z art. 232 zdanie drugie k.p.c., mimo obciążenia stron obowiązkiem wskazywania dowodów, z których wywodzą skutki prawne, sąd zachował w pewnym zakresie inicjatywę dowodową. Jest to jednak, zgodnie z zasadą kontradyktoryjności, jego prawo, a nie obowiązek, jak w wypadku zasady inkwizycyjności, co wielokrotnie podkreślano w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Z uprawnienia tego sąd powinien korzystać jedynie w sytuacjach procesowych o wyjątkowym charakterze, bowiem swoim działaniem nie może zastępować niczym nieusprawiedliwionej bezczynności strony w zakresie inicjatywy dowodowej (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 24 października 1996 r., sygn. akt III CKN 6/96, OSNC 1997, nr 3, poz. 29; z dnia 25 marca 1998 r., sygn. akt II CKN 656/97, OSNC 1998, nr 12, poz.

208; z dnia 5 listopada 1997 r., sygn. akt III CKN 244/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 52 i z dnia 25 czerwca 1998 r., sygn. akt III CKN 384/98, Biul. SN 1998/11/14).

Problem dotyczący wykazania braku dostatecznych środków może wystąpić w dwóch aspektach. Jeden z nich ma miejsce wówczas, gdy osoba prawna, będąca stroną postępowania cywilnego, składa wniosek o zwolnienie od kosztów albo o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego niezawierający twierdzenia i wykazania przez stronę, że nie ma dostatecznych środków na opłacenie honorarium pełnomocnika. Ta sytuacja nie budzi żadnych wątpliwości: wykazanie jest warunkiem formalnym wniosku, a jego brak podlega uzupełnieniu w myśl art. 130 k.p.c. Tym samym jeżeli pismo procesowe nie może otrzymać prawidłowego biegu wskutek niezachowania warunków formalnych, sąd wzywa stronę do jego uzupełnienia lub poprawienia w przewidzianym w tym przepisie terminie tygodniowym. Wezwanie to nie powinno być ogólnikowe, ale powinno zawierać dokładne informacje, w jaki sposób strona ma uzupełnić brakujące dane.

Drugi z przypadków zachodzi wówczas, gdy osoba prawna złoży wniosek zawierający jego ośnoję, ale w ocenie sądu jest on niewystarczająco udokumentowany. W takiej sytuacji nie ma podstaw do wezwania do uzupełnienia pisma na podstawie art. 130 k.p.c., a wniosek podlega ocenie merytorycznej. Ani ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, ani Kodeks postępowania cywilnego nie zawiera podstawy normatywnej zobowiązującej sąd do żądania od strony dodatkowych dowodów, świadczących o braku dostatecznych środków na uiszczenie kosztów sądowych lub na honorarium profesjonalnego pełnomocnika, a skoro tak, to sąd nie może działać z urzędu i wskazywać, jakie dowody mają składać osoby prawne na uzasadnienie swojego wniosku (zob. M. Kaczyński, *Pełnomocnik z urzędu w sądowym postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo: C.H.Beck 2014, str. 98 i nast.).

Dopuszczenie poglądu przeciwnego, którego zwolennikiem zdaje się być Sąd pytający, rodzić może pytanie, czy działalność sądu z urzędu, w zakresie zbierania i uzupełniania materiału dowodowego, nie podważa zasady równości stron i powiązanej z nią zasady bezstronności sądu. Taka działalność sądu z urzędu przynosi bowiem zwykle korzyść tylko jednej stronie postępowania. Sąd Najwyższy, w wyroku z dnia 12 grudnia 2000 r., sygn. akt V CKN 175/00 (OSP 2001, z. 7-8, poz. 116, LEX nr 47717), na tak postawione pytanie udzielił odpowiedzi twierdzącej, uznając, że „działanie sądu z urzędu może prowadzić do naruszenia prawa do bezstronnego sądu i odpowiadającego mu obowiązku przestrzegania zasady równego traktowania stron (art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP)”.

Biorąc pod uwagę powyższe, należy dojść do przekonania, że zakwestionowane przez Sąd pytający regulacje nie naruszają prawa do sądu i są zgodne z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Sąd pytający zarzucił także zaskarżonym unormowaniom niezgodność z art. 32 ust. 1 Konstytucji, statuującym zasadę równości. Zdaniem Sądu, kwestionowane przepisy są sprzeczne z tym wzorcem kontroli, bowiem różnicują sytuację prawną stron postępowania ze względu na ich status prawny, odmiennie traktując osoby fizyczne i osoby prawne. Zarzut ten również jest nieuzasadniony.

W myśl art. 32 ust. 1 Konstytucji, wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.

W swoim orzecznictwie Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie podkreślał, że z zasady równości, wyrażonej w art. 32 ust. 1 ustawy zasadniczej, wynika nakaz jednakowego traktowania podmiotów prawa w obrębie określonej klasy (kategorii). Wszystkie podmioty prawa, charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną (relewantną), powinny być traktowane równo, a więc według jednakowej miary, bez zróżnicowań, zarówno dyskryminujących, jak

i faworyzujących. Podmioty różniące się mogą być natomiast traktowane odmiennie. Ocena każdej regulacji prawnej z punktu widzenia zasady równości musi być zatem poprzedzona dokładnym zbadaniem sytuacji prawnej podmiotów i przeprowadzeniem analizy, tak gdy chodzi o ich cechy wspólne, jak też cechy różniące (por. uzasadnienie wyroku z dnia 28 maja 2002 r., sygn. P 10/01, OTK ZU nr 3/A/2002, poz. 35).

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego ukształtowało się stanowisko, że wszelkie odstępstwa od nakazu równego traktowania podmiotów podobnych muszą zawsze znajdować podstawę w przekonujących argumentach. Argumenty te (uwzględniając także wcześniejsze wypowiedzi orzecznictwa TK), jak ujął Trybunał w orzeczeniu z dnia 3 września 1996 r., sygn. K. 10/96 (OTK ZU nr 4/1996, poz. 33), „muszą mieć: po pierwsze, charakter relewantny, a więc pozostawać w bezpośrednim związku z celem i zasadniczą treścią przepisów, w których zawarta jest kontrolowana norma, oraz służyć realizacji tego celu i treści. Innymi słowy, wprowadzane zróżnicowania muszą mieć charakter racjonalnie uzasadniony. Nie wolno ich dokonywać według dowolnie ustalonego kryterium. Po drugie, argumenty te muszą mieć charakter proporcjonalny, a więc waga interesu, któremu ma służyć różnicowanie sytuacji adresatów normy, musi pozostawać w odpowiedniej proporcji do wagi interesów, które zostaną naruszone w wyniku nierównego potraktowania podmiotów podobnych. Po trzecie, argumenty te muszą pozostawać w jakimś związku z innymi wartościami, zasadami czy normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne traktowanie podmiotów podobnych (...) jedną z takich zasad konstytucyjnych jest zasada sprawiedliwości społecznej”.

Zarzut naruszenia przez zaskarżone przepisy zasady równości wobec prawa Sąd pytający oparł na założeniu, że osoby fizyczne i osoby prawne mają wspólną cechę istotną, uzasadniającą konieczność ich jednakowego traktowania. Cecha ta, zdaniem Sądu, wynika z faktu bycia stroną procesu.

Założenie to jest błędne, a Sąd pytający w uzasadnieniu pytania prawnego nie przeprowadził analizy sytuacji prawnej porównywanych podmiotów, zarówno jeśli chodzi o ich cechy wspólne, jak też cechy je różniące. Tymczasem analiza taka wskazuje, że podmioty te (osoby fizyczne i osoby prawne) nie mają wspólnej cechy relewantnej uzasadniającej konieczność ich równego traktowania. Dowodzi tego w szczególności porównanie ich statusu prawnego, który określają przepisy art. 8-43 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 121 ze zm.).

Należy podkreślić przy tym, że obowiązek wykazania swojej sytuacji majątkowej i finansowej dotyczy tych podmiotów, które nie zostały zwolnione przez sąd od kosztów sądowych w całości lub w części. Obowiązek ten dotyczy więc zarówno osób fizycznych, jak i osób prawnych. Podmioty te, ubiegając się o zwolnienie od kosztów sądowych lub o ustanowienie profesjonalnego pełnomocnika, muszą wykazać brak dostatecznych środków, odpowiednio: na uiszczenie kosztów sądowych lub poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego. Jest to niezbędne dla dokonania przez sąd oceny zasadności wniosku w tym przedmiocie. W odniesieniu do osób fizycznych ustawodawca uznał, że wystarczające do tego jest złożenie oświadczenia, z którego wynika, że, bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, dana osoba nie jest w stanie ponieść kosztów sądowych (art. 102 ust. 1 u.ks.c.) oraz kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego (art. 117 § 2 k.p.c.). Oświadczenie to powinno zawierać dane wskazane w art. 117¹ § 1 k.p.c. W odniesieniu do osób prawnych, z przyczyn, o których mowa była we wcześniejszym fragmencie niniejszego stanowiska, ustawodawca nie sprecyzował sposobu wykazania braku dostatecznych środków na uiszczenie kosztów sądowych czy kosztów wynagrodzenia profesjonalnego pełnomocnika. Nie ulega jednak wątpliwości, że dla dokonania przez sąd oceny możliwości poniesienia takich kosztów osoba prawna powinna przedstawić dokumenty,

według jej oceny, najlepiej obrazujące jej sytuację majątkową i finansową, uzasadniająca wystąpienie z wnioskiem.

Porównanie przesłanek, od których uzależnione jest zwolnienie osoby fizycznej i osoby prawnej od kosztów sądowych oraz przyznanie pomocy prawnej profesjonalnego pełnomocnika, finansowanej przez Skarb Państwa, wskazuje, że w odniesieniu do obu tych podmiotów przesłanki te są tożsame (na marginesie należy zauważyć, że żaden z zaskarżonych przez Sąd pytający przepisów nie określa sytuacji prawnej osób fizycznych). W obu przypadkach pomoc państwa uzależniona jest od przesłanki braku dostatecznych środków na poniesienie takich kosztów. Różny sposób wykazania tej przesłanki wymagany przez ustawę od osoby fizycznej i od osoby prawnej nie narusza zasady równości wobec prawa, bowiem podmioty te nie mają wspólnej cechy istotnej. Zgodnie zaś z zasadą równości należy jednakowo traktować podmioty podobne, nie jest zaś zakazane przyjmowanie odmiennych rozwiązań prawnych wobec podmiotów różniących się pewnymi cechami istotnymi (zob. postanowienia Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 14 stycznia 2014 r., sygn. akt Ts 300/13, OTK ZU nr 2/B/2014, poz. 173; z dnia 24 stycznia 2014 r., sygn. akt Ts 298/13, OTK ZU nr 3/B/2014, poz. 237 i z dnia 28 sierpnia 2014 r., sygn. akt Ts 63/14, OTK ZU nr 1/B/2015, poz. 70).

Mając powyższe na uwadze, wnoszę jak na wstępie.